

[https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6\(2\)-37](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6(2)-37)

УДК 338.23

Вікторія ЧОРНІЙ

Національний технічний університет України «Київський політехнічний університет ім. Ігоря Сікорського»
<https://orcid.org/0000-0002-4460-0759>
e-mail: lukashpost@gmail.com

ШЛЯХИ ВІДРОДЖЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД ІЗ УРАХУВАННЯМ СВІТОВОГО ДОСВІДУ

В статті проаналізовано особливості сучасного стану розвитку економіки України. Здійснено огляд та оцінку відновлення економіки країн після військової агресії. Було виокремлено ключові моменти у формуванні політики відновлення на прикладі країн які відбудовувалися за планом Маршалла. Було детально проаналізовано та виокремлено основні напрями повоєнного відновлення таких країн як Ізраїль, Південної Кореї, Японії, Італії, Західної Німеччини. Встановлено, що із урахуванням того, що Україна має потужний природний ресурсний та інтелектуально-кадровий потенціал головними векторами у напрямі відновлення економіки для України у повоєнний період є: розвиток високих технологій з виробництва з високою додатною вартістю; формування експортної орієнтації економіки; розвиток інфраструктурного забезпечення, оскільки Україна має вигідне географічне положення то розвиток транспортної та комунікаційної структури дозволить розвинути транзитний потенціал; використання інтелектуально-кадрового потенціалу в розвитку високої технологій, інноваційного виробництва; активізація за рахунок державної підтримки малого бізнесу; зміна принципів здійснення реформ економічного зростання в сторону активізації підприємницьких ініціатив та залученню іноземних інвесторів, при зменшенні впливу держави на ці процеси; сприяння розвитку високотехнологічних виробництв, які використовують інтелектуально-інноваційні розробки та мають високу додану вартість. Було сформовано ключові напрями для України, які можна враховувати при відновленні з адаптацією до сучасних умов інноваційного розвитку економіки світу. Для визначення ресурсного потенціалу проаналізовано за останній період стан та тенденції економічного розвитку держави за певними характеристиками. Запропоновано концептуальні основи формування стратегії розвитку та відновлення держави в післявоєнний період.

Ключові слова: світовий досвід країн, повоєнне відродження, потенціал України, напрями повоєнного відновлення.

Viktoriia CHORNII

National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Polytechnic Institute", FMM

WAYS OF REVIVAL OF UKRAINE'S ECONOMY IN THE POST-WAR PERIOD TAKING INTO ACCOUNT WORLDWIDE EXPERIENCE

The article analyzes the peculiarities of the current state of development of the economy of Ukraine. A review and assessment of the economic recovery of countries after military aggression was carried out. The key points in the formation of the recovery policy were highlighted on the example of the countries that were being rebuilt according to the Marshall Plan. The main directions of post-war recovery of countries such as Israel, South Korea, Japan, Italy, and West Germany were analyzed in detail and highlighted. It was established that, taking into account the fact that Ukraine has a powerful natural resource and intellectual and personnel potential, the main vectors in the direction of economic recovery for Ukraine in the post-war period are: the development of high technologies for production with high added value; forming the export orientation of the economy; development of infrastructural support, since Ukraine has a favorable geographical position, the development of the transport and communication structure will allow to develop the transit potential; use of intellectual and personnel potential in the development of high technologies, innovative production; activation due to state support of small business; changing the principles of implementing reforms of economic growth towards the activation of entrepreneurial initiatives and the attraction of foreign investors, while reducing the influence of the state on these processes; promoting the development of high-tech industries that use intellectual and innovative developments and have a high added value. The key directions for Ukraine were formed, which can be taken into account during recovery with adaptation to modern conditions of innovative development of the world economy. To determine the resource potential, the state and trends of the state's economic development were analyzed over the last period according to certain characteristics. Conceptual bases for the formation of a strategy for the development and restoration of the state in the post-war period are proposed.

Keywords: world experience of countries, post-war revival, potential of Ukraine, directions of post-war recovery.

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Не зважаючи на військові дії на території України держава та влада вже думають над розробленням плану по відновленню держави та зруйнованих територій. Зарубіжний досвід відновлення держав після військових дій здійснювався в тих умовах інноваційного розвитку який був притаманний тому часу. Україна знаходиться в інших умовах соціального та політичного стану, географічного положення яке зобов'язує враховувати такі обставини, оскільки прикордонне межування з країною агресором потребує відповідного захищення. Більшість експертів та науковців досліджують та розробляють плани по виходу держави з кризи, відновленню соціальної інфраструктури, промислових об'єктів. Окрім економічних та політичних проблем, в Україні існують соціальні супротиви, які пов'язані з корупцією в державі, недотриманні соціальних гарантій, недовіри населення до уряду та інше. Тому стабілізація ситуації та відновлення повинно відбуватися на всіх напрямках.

Досвід країн, які відбудовували свою економіку після військових агресій вказує на те, що в Україні є досить високий потенціал для свого відновлення та розвитку. Для визначення можливостей та напрямів відновлення територій необхідно знати ресурсний потенціал та втрати, які отримала держава. Тому питання відновлення держави в існуючих умовах є необхідним та актуальним питанням.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Необхідно відзначити, що загальні проблеми напрямів розвитку економіки України завжди були актуальними та привертала увагу великої кількості науковців серед яких: В. Геєць, С. Іванов, Я. Жаліло, О. Кендюхов, Ю. Макогон, Л. Матросова, Ю. Пахомов, М. Скрипниченко, Д. Серебрянський, М. Шарко і багато інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття

Незважаючи на значну кількість досліджень в даній тематиці, сьогодні викликало нову проблематику питань економічного розвитку України із урахуванням воєнних дій, що відбуваються на території України, що зумовлює актуальність та своєчасність наукового пошуку у даній площині.

Формулювання цілей статті

Метою даного дослідження є обґрунтування напрямів повоєнного відновлення держави та регіонів. Для досягнення поставленої мети в роботі було:

- здійснено аналіз зарубіжного досвіду відновлення країн,
- запропоновано напрями відновлення держави після закінчення військових дій.

Виклад основного матеріалу

Для розробки ймовірних заходів відновлення соціально-економічного та інфраструктурного розвитку доцільно дослідити досвід країн, які пройшли такий шлях. Більшість експертів розділяють післявоєнний конфлікт та війна. Оскільки першочерговим є відновлення об'єктів соціальної інфраструктури, житлового фонду а потім вже економіки, промисловості. Якщо розглядати з економічної сторони відмінності між війною та збройним конфліктом то вони полягають в масштабах руйнувань та змін. Зміна якісного стану суспільства досягається лише військовими діями, оскільки це більше політичне явище, яке досягається за допомогою таких інструментів. Збройний конфлікт має більш обмежений механізм дії та не націлений на зміну державного механізму на воєнний склад.

Для України цікавий досвід повоєнного відновлення таких країн як Японія, Західна Німеччина, Італія, Франція, Греція. Дослідження напрямів відновлення цих країн може дозволити нашій державі врахувати певні особливості для своїх потреб [1-2].

Так, наприклад, досвід Сінгапуру показує, що завдяки чесному компетентному уряду, використання новітніх технологій та інтелектуально-кадрового потенціалу, сприяння активізації підприємницької діяльності за рахунок державного регулювання, дозволили в досить короткий термін досягти відповідного економічного зростання економіки. В умовах обмеженості природних ресурсів, зробивши ставку на інтелектуальний капітал та використання інноваційних технологій, дозволили Сінгапуру створити сильну та розвинену державу.

На сьогодні це провідна країна світу в фінансовому, комунікаційному, транспортному секторі, в якій ВВП на душу населення входить до першої 20-ки розвинених країн (53,3 тис. дол. США на людину). В порівнянні Україна посідає 115 місце зі 186 країн світу. Важливим аспектом досягнення поставленої мети, це правильна послідовність виконання заходів, оскільки правильна та чітка послідовність виконання дій є запорукою успіху не менше ніж сама сутність запропонованих заходів.

Розроблення відповідних напрямів повинно базуватися на синергетичному ефективні, який сприяє взаємодоповненню та взаємовпливу всіх заходів оди на одного. Одним з таких напрямів на сьогодні в Україні необхідно налагодити систему економічного стимулювання на основі зростання пропозиції, які сприяють стимулюванню доходу та зайнятості і як наслідок активізують попит. За рахунок державної підтримки малого бізнесу можна активізувати такі процеси з найменшими витратами з боку держави та інвесторів, при цьому сприяти соціальній адаптованості населення та збільшення податкових надходжень.

Такі заходи застосовувалися на початку відновлення в таких країнах як Туреччина, Китай, Німеччина. На сьогодні Україна знаходиться в такій ситуації, що стимулювання малого та середнього бізнесу є одним з головних напрямів активізації економічного зростання, оскільки відсутність такого стимулювання може привести до негативних наслідків, а саме:

- скорочення бюджетних надходжень за рахунок економічного спаду, який відбудеться внаслідок жорсткої фіскальної політики яка призводить до зниження платоспроможного попиту;
- інший негативний вплив може бути у вигляді зростання інфляції через монетарне стимулювання банківського сектору, що призведе до нестабільності на валютному ринку.

Розвиток агропромислового комплексу, поживлення експортної орієнтації країни в сільськогосподарському секторі може сприяти покращенню економічної ситуації в державі. Проте на сьогодні в Україні напрям експортної орієнтації продукції сільського призначення є досить складним через постійні обстріли морських шляхів. Розвиток інноваційної продукції з високою доданою вартістю яка орієнтована на зовнішній ринок. Проте через ускладнення в транспортній та енергетичній інфраструктурі ці напрями також не можливо використовувати на повну потужність.

На сьогодні в державі можна спостерігати відповідний колапс який полягає в тому, що більшість населення опинилося за межами бідності, що призводить до зниження внутрішнього платоспроможного попиту, тим нижчий рівень пропозиції, що призводить до зниження економічного зростання і як наслідок збільшення бідності серед населення. Для мінімізації таких наслідків необхідно змінити принцип здійснення реформ економічного зростання в сторону активізації підприємницьких ініціатив та залученню іноземних інвесторів, при цьому бюджетні вливання необхідно мінімізувати.

Для реалізації таких заходів в Україні на сьогодні існує ряд перешкод, а саме:

- неефективна інституційна структура економіки;
- високий рівень корупції;
- низький рівень стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу;
- низький рівень платоспроможності попиту на внутрішньому ринку, що призводить до скупчення доходу в підприємств монополістів;
- низькоефективна кредитна політика, яка знижує рівень кредитування реального сектору економіки через відсутність платоспроможних позичальників;
- недосконалість законодавства в сфері підтримки малого та середнього бізнесу. В розвинених країнах в структурі ВВП частка малого та середнього бізнесу складає 50-70%, в той час в Україні лише 5-6%, що характеризує структурні диспропорції економічного розвитку;
- відсутня адаптація українського законодавства в стимулюванні малого та середнього бізнесу для їх активізації;
- відсутність нормативно-правового забезпечення прав інтелектуальної власності яке б було адаптовано з європейськими нормами захисту.

Створення умов ведення бізнесу є ключовим фактором який забезпечує реалізацію таких заходів, проте Україна за даними рейтингу *Doing Business (легкість ведення бізнесу)* посідає 112 місце серед 189 країн світу [5]. Для забезпечення економічного зростання необхідно сприяти розвитку високотехнологічних виробництв, які використовують інтелектуально-інноваційні розробки та мають високу додану вартість. Такі виробництва сприяють збільшенню податкових відрахувань, забезпечують розвиток економіки високотехнологічного укладу, та відновленню промисловості на нових засадах. З боку держави повинна бути підтримка в інформаційному просторі щодо розвитку та просування високих технологій на міжнародний ринок за рахунок участі в конференціях, виставках, форумах.

Якщо розглядати світовий досвід відновлення країн Європи то одним з дієвих інструментів була фінансова допомога США в програмі по відновленню, яка отримала назву «План Маршалла», яка реалізовувалася з 1948 року. Основний напрям підтримки за цим планом був направлений на відновлення промисловості. Допомогу отримали 16 країн, проте найбільше фінансування було надано Франція, Італія, Західна Німеччина, Сполучене Королівство та Нідерланди. Проте кошти направлені були на цільове придбання продукції сільського та промислового комплексу та не надходили до бюджету. Основні кошти було витрачено на сировину та матеріали, продукти харчування, транспортні засоби та обладнання, паливо, при цьому контроль за використанням коштів здійснювався фондами країн реципієнтами та США [1-2].

Якщо розглядати досвід Західної Німеччини, то основні напрями щодо її відновлення полягали в наступному:

- розвиток легкої, харчової, текстильної промисловості, виробництво побутової техніки та автомобілів. Було дозволено розпочати виробництво верстатів та алюмінію;
- розвиток іноземних інвестицій, підтримка підприємств здійснювалася за рахунок державних облігацій;
- застосування податкових пільг для стимулювання експорту; було розроблено прогресивну шкалу оподаткування;
- для розвитку будівництва було запроваджено відповідні програми які включали надання податкових пільг на будівництво житлового та комерційного фонду. Застосування таких методів призвело до досягнення розвитку економіки в Німеччині в 1962 році вищим ніж довоєнний період.

Досліджуючи досвід Італії (1953-1973 pp.) то, необхідно зазначити, що основа її економічного відновлення в державно-монополістичного капіталізму, який проявився в великих державних об'єднаннях. Отримана допомога від США була у вигляді товарів та обладнання, які були направлені у великі підприємства монополісти. Їм також був наданий пріоритет у виборі дефіцитної сировини, видачі кредитів. Малий та середній бізнес не мав доступу до внутрішнього фінансового ринку, більшу частину завжди

отримували великі корпорації, що дозволило їх в досить короткий термін охопити великі ринки промисловості.

Аграрний сектор розвивався за рахунок державної закупівлі земельних ділянок з післяпродажем громадянам на виплати. В період Корейської війни США закупляли в Італії військові матеріали для техніки. Такі дії призвели до зростання обсягів промислового виробництва на монополізації економіки, за такої реформи не зважаючи на зростання економіки на рівні оплати населенню це не вплинуло, залишаючи їх на низькому рівні, що в подальшому призвело до корупції та диспропорційному розвитку регіонів.

Досить цікавим є досвід відновлення Японії, яка після війни була повністю знищена, втрата земель які мали сировинне та продовольче значення призвела до відсутності ресурсної бази. В період 1945-1952 рр., коли країна перебувала під контролем США відбуваються зміни в геополітичному полі, за рахунок відкриття нових ринків для США вони максимально надавали допомогу на її відновлення, окрім воєнного комплексу. Відновлення відбувалося за трьома принципами лібералізму, планової економіки та японської самобутності. В період Корейської війни активно почала розбудову автомобільна галузь Японії за держзамовленням США за рахунок обмеження імпорту іноземних авто.

В податковій політиці відбулися зміни в частині зниження податків для великих корпорацій при збільшенні податкового навантаження для населення. Суттєві реформи відбулися і в аграрному секторі, де відбулася конфіскація земель у землевласників та за мінімальними розцінками вона продавалася фермерам, які в основу своєї діяльності поклали принципи ефективності та продуктивності, що призвело до інноваційного розвитку в цій сфері. Перерозподіл бюджетного фінансування дозволив зупинити безоплатні субсидії, було прийнято не відновлювати зруйновані промислові виробництва, а будувати все з нуля з урахуванням новітніх технологій. Японська самобутність дозволила їх значно економити, а кошти вкладати в банківський сектор або купівля акцій промислових підприємств.

Після зниження впливу США Японія почала самостійно керувати країною враховувати свої принципи та погляди у проведенні реформ, які спиралися на залучення представників фінансових груп та корпорацій до розробки планів та заходів у розвитку держави. Головним напрямом було сприяння розвитку електроніки та автомобілебудування. Тим самим держава зробила переорієнтацію з промисловості та енергетики, зробивши ставку на інтелектуально-кадровий потенціал держави.

Пріоритетні галузі отримували від держави пільги, субсидії, кредити з низькою ставкою для свого розвитку. У зв'язку з обмеженістю природних ресурсів уряд зробив ставку на розвиток високий інтелектуальних технологій, що дозволило Японії стати світовим лідером на ринку електроніки. Такі кроки влади дозволили пришвидшити відновлення економіки та вивести приріст ВВП до 7,1% на душу населення та через певний проміжок часу вивести економіку країни на 2 місце в світі за обсягом ВВП та розвитком промисловості.

Цікавим є досвід відновлення Південної Кореї, який відбувався не одразу, а після провальних спроб використання коштів. Проте, не зважаючи на негативні наслідки, в 1961 році після зміни влади та на вимогу США країна змінила свій курс відновлення та стала експортно орієнтованою країною. В цей період відбувалася В'єтнамська війна, яка дозволила країні розвивати військову промисловість та за рахунок замовлень США отримати відповідні контракти та доходи. За рахунок дешевої робочої сили разом з Японією дозволили поєднати високотехнологічний розвиток та дешеву робочу силу, що сприяло значному їх зростанню. З сировинної економіки вони переорієнтувалися у високотехнологічну, розвивалася хімічна промисловість.

Для України важливим прикладом є досвід відновлення Ізраїлю, оскільки в геополітичному плані наша країна межує з країною агресором, тому окрім економічного відновлення важливим є розробка заходів з воєнного захисту кордонів держави в довгостроковій перспективі. Відновлення економічного розвитку відбувалося в період постійного військового супротиву, що мало свої відмінності.

На той час Ізраїль був єдиною країною, якій США дозволило для відновлення розміщати свої облігації. Також сприяло отримання репарацій від Західної Німеччини, які становили до 55% податкових надходжень бюджету на той період. Головним напрямом розвитку став аграрний сектор та легка промисловість, розбудова великих інфраструктурних об'єктів, енергетичних заводів та портів. Досить великі вкладення зберігалися у воєнний комплекс, що дозволило країні стати лідером військової промисловості, за рахунок експорту обладнання. За цей період країна досягла нульового рівня безробіття, залучення інвестицій дозволило швидкими темпами розвивати промисловість.

На сьогодні Україна є потужним джерелом природних ресурсів, має свій інтелектуально-кадровий потенціал, що в сукупності повинно сприяти швидкому відновленню економіки з урахуванням нових реалій розвитку держави.

Головними векторами у цьому напрямі відродження для України є:

- розвиток високих технологій з виробництва з високою додатною вартістю;
- формування експортної орієнтації економіки;
- розвиток інфраструктурного забезпечення, оскільки Україна має вигідне географічне положення

то розвиток транспортної та комунікаційної структури дозволить розвинути транзитний потенціал;

- використання інтелектуально-кадрового потенціалу в розвитку високих технологій, інноваційного виробництва.

Раніше розроблені заходи щодо відновлення постраждалих територій формувалися за принципом спеціальних економічних зон за різними пріоритетами враховуючи їх ресурсну спроможність. На сьогодні більш дієвим повинен стати механізм відновлення який заснований на побудові принципово нових виробництв в усіх сферах економіки. Вже на початку відновлення необхідно:

- враховувати орієнтацію на закордонні ринки збуту;
- застосовувати енергозберігаючі технології;
- створювати виробництва з закритим виробничим циклом, що дозволяє збільшити додану вартість, тим самим підвищити економіку та добробут населення.

З ресурсної економіки Україна повинна стати повноцінною експортно орієнтованою державою.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Дослідження світового досвіду країн світу щодо відновлення їх економічного стану після воєнних дій на їх територіях має практичну цінність для України у напрямі повоєнного відновлення із урахуванням особливостей сьогодення та наявних потенційних можливостей України. Проведений аналіз відновлення країн у повоєнний період дає можливість окреслити такі перспективні напрями для України як:

- активізація за рахунок державної підтримки малого бізнесу, що сприяє соціальній адаптованості населення до повоєнного періоду розвитку країни та забезпечує збільшення зайнятих та податкових надходжень;

- зміна принципів здійснення реформ економічного зростання в сторону активізації підприємницьких ініціатив та залученню іноземних інвесторів, при зменшенні впливу держави на ці процеси;

- *сприяння розвитку високотехнологічних виробництв, які використовують інтелектуально-інноваційні розробки та мають високу додану вартість, що вимагає інформаційної підтримки з боку держави та просування високих технологій на міжнародний ринок.*

Формування першочергових пріоритетів необхідно розпочинати як на державному так і на регіональному рівні. В даному випадку ефективним буде застосування системного підходу, який дозволить всім гілкам влади діяти синхронно в питаннях прийняття та узгодження рішень. В залежності від потреб територіального відтворення формується загальна стратегія відновлення економіки з урахуванням регіональних особливостей, галузевого призначення, ресурсного потенціалу територій. Для зменшення рівня корупції та ефективності запроваджуваних заходів необхідно запровадити зовнішній контроль та цільове фінансування потреб, аби кошти надходили не до бюджету України а цілеспрямовано на конкретні цілі відновлення. Важливим аспектом є дотримання вимог до прозорості операцій та системі покарання за невиконання. Такі діє сприятимуть швидкій та ефективній відбудові держави на засадах інноваційності та інтелектуалізації капіталу.

Подальших наукових досліджень вимагає розроблення стратегем розвитку регіонів із урахуванням їх латентних можливостей та станом господарського комплексу із урахуванням втрат внаслідок воєнного агресії з боку Російської Федерації.

Література

1. Eichengreen, B. Institutional prerequisites for economic growth: Europe after World War II. *European Economic Review*, 1994. 38(3-4), 883–890. URL: [https://doi.org/10.1016/0014-2921\(94\)90124-4](https://doi.org/10.1016/0014-2921(94)90124-4)
2. Library of Congress. For European recovery: The fiftieth anniversary of the Marshall Plan. URL <https://www.loc.gov/exhibits/marshall/marsh-overview.html>
3. Дані Міністерства Фінансів України URL <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/basic/2020/>
4. Офіційний сайт державної служби статистики URL <https://ukrstat.gov.ua/>
5. Офіційний сайт всесвітнього банку. Рейтинг легкості ведення бізнесу Doing Business Report. URL: <https://archive.doingbusiness.org/en/doingbusiness>
6. Про порівняння фінансових результатів діяльності підприємств. Дані цетра Разумков. URL: <https://razumkov.org.ua/komentari/pro-porivniannia-finansovykh-rezultativ-diialnosti-pidpryemstv>

References

1. Eichengreen, B. Institutional prerequisites for economic growth: Europe after World War II. *European Economic Review*, 1994. 38(3-4), 883–890. URL: [https://doi.org/10.1016/0014-2921\(94\)90124-4](https://doi.org/10.1016/0014-2921(94)90124-4)
2. Library of Congress. For European recovery: The fiftieth anniversary of the Marshall Plan. URL <https://www.loc.gov/exhibits/marshall/marsh-overview.html>
3. Dani Ministerstva finansiv Ukraina [Data from the Ministry of Finance of Ukraine] URL <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/basic/2020/>
4. Ofitsiyniy sait dergavnoi slugbi Ukraina [Official website of the State Statistics Service] URL <https://ukrstat.gov.ua/>
5. Ofitsiyniy sait vseirnogo banka. Reiting legkosti vedenia biznesu. [Official website of the World Bank. Doing Business Report ease of doing business rating]. URL: <https://archive.doingbusiness.org/en/doingbusiness>
6. About comparing the financial results of enterprises. Data from the Razumkov center. URL <https://razumkov.org.ua/komentari/pro-porivniannia-finansovykh-rezultativ-diialnosti-pidpryemstv>